व. सं पत्राणि २ नवकोशाः

रत्नकोषः

५८१

१ को १

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ अथातो वस्तुविज्ञाने रत्नकोशं व्याख्यास्यामः ॥ ॐ सर्वशास्त्रनयं सम्यं स
र्वज्ञानप्रकाशकम् । स्वल्पग्रन्थं प्रभूतार्थं रत्नकोशं समभ्यसेत् । तत्र शतेन सूत्राणां संग्रहो ।
यथा त्रीणि भवनानि त्रय त्रिविधं लोकसंस्थानम् त्रिविधा भूमिः त्रिविधा पुरुषाः त्रयः प
दार्थाः चत्वारः पुरुषार्थाः षट्त्रिंशद्राजवेषाः सप्ताङ्गं राज्यम् षण्णवतिः राजगुणाः ष
ट्त्रिंशद्राजयात्राणि षट्त्रिंशद्राजविनोदाः द्वादशविधमास्थानम् चतस्रो राजनीतयः च
त्वारः उपायाः सप्तविंशतिः शास्त्राणि षट्त्रिंशदायुधानि द्विपञ्चाशद्रत्नानि द्वासप्ततिः क
लाः चतुरशीतिर्विज्ञानानि चतुरशीतिर्देशाः द्वात्रिंशल्लक्षणस्थानानि चतुर्विंशतिविधं शु
द्धम् अष्टोत्तरशतविधं मङ्गलम् त्रिविधं दानम् पञ्चविधं यशः सप्तविधा कीर्तिः अष्टौ रसाः
एकोनपञ्चाशद्भावाः चत्वारो ऽभिनयाः चतस्रो वृत्तयः चत्वारो महानायकाः द्वात्रिंशद्गुण
नायकाः द्विविधं सौख्यम् चत्वारि सौख्यकारणानि नवविधा गन्धोपयोगाः दशविधं शौच
म् द्विविधः कामः दशकामावस्थाः विंशतिः रक्तस्त्रीणां लक्षणानि एकविंशतिः विरक्त
स्त्रीणां लक्षणानि[हा] एकविंशतिः कामिनीनां कामविकाराङ्गितानि षोडश पञ्चस्त्रीणामुप ।

लक्षणानि अष्टौ स्त्रीणामभिसारलक्षणानि अष्टौ नायिकागम्याः चतुर्विंशतिरसतीनां
लक्षणानि अष्टविधो मूर्खः चतुर्विंशतिविधं नागरिकं वृत्तमिदं त्रिविधं रूपम् त्रिविधं
स्वरूपमिदं दशविधः प्रमोदोपचारः पंचविधाः परिषदः दशप्रकृष्टाः स्त्रीणामनिष्टा
भवंति दशभिः कारणैः स्त्रियो विरज्यंते दशभिः कारणैः कामिनः संवध्यंते सप्तवि
धः कामुकानां संवनारम्भः अष्टविधं विदग्धानां संवननमिदं नवविधं संवननावसानमिदं
नवमधनग्रहणाः दशविधो वात्तोप्रमोदः चतुर्विधः प्रसादः चतुर्विधा वृद्धिः अष्टौ च
द्विगुणाः चतुर्विधं गांधर्वं गीतम् षट्त्रिंशद्ज्ञानगुणाः चतुर्विधं वाद्यम् द्विविधं नृ
त्तम् षोडशविधं काव्यमिदं दशविधं वक्तृत्वं षड्विधं भाषालक्षणमिदं पंचविधं कौशिम
म चतुर्विंशतिवादाः दशविधं चोद्यम् चतुर्विधं वाचकम् चतुर्विंशतिविधं वाचक
त्वमिदं दशविधं गुरुत्वमिदं पंचविधं चरितमिदं पंचविधं पालनम् सप्तविधं मन्त्रमत्वमिदं न
वविधा शक्तिः सप्तविधा प्रक्तिः अष्टविधमभिधानलक्षणम् सप्तविधा भुक्तिः चतुर्वि
धं वात्सल्यमिदं पंचविधो महोत्सवः सप्तविधा ग्रामाः चतुर्विंशतिविधं शौर्यमिदं दशवि

व
को
२
2

योनयः दशविधः संग्रहः पंचपरिच्छेदाः पंचविधं प्रमाणम् वेलिसूत्राणि नवादौ
श्रीतिभवनानि व्याससरनरनागाः अथ त्रिविधा भूमिः उन्नतप्रदेशा निम्नप्रदेशा सम
मप्रदेशा अथ त्रिविधाः पुरुषाः उत्तमामध्यमाधमाः अथ चत्वारः पदार्थाः धातु
गताः जीवगताः मूलगताः चत्वारः पुरुषार्थाः धर्मार्थकाममोक्षाः अथ षट्त्रिंश
द्राजवंशाः सूर्यवंशः सोमवंशः यादवः कच्छावः परिमाणः इक्ष्वाकुः चाहमानः
चालुक्यः कैटभः शिलारः सैंधवः चापोत्कटः प्रतीहारः लट्टकः राष्ट्रकूटः श
काः करटाः कोटपालः चन्देलः गुहिलः गुहिलपुत्रः पोतिलः चौरिकः सकव्या
नकः राज्यपालकः अनंगः निकुम्भः दाधिमः कलाचुरिः हयपकः ग्रलकः डुनः
हरिनटः दोडः मारवः काश्मीराः अथ समांगं राज्यमे स्वामी अमात्यः सुहृत्को
शः राष्ट्रं दुर्गं बलानि अथ प्रभवति राजगुणाः वंशो वेया विनोदः विनयः वि
वेकः विचारः विक्रमः सदाचारः सत्यमेशौचमेदयः सम्मानमोदानेचातयोदिन
सोसंस्थानमसमायानमसौख्यमोमौजन्यमोसौभाग्यमोसरूपमोस्वरूपमोसंयोग : २

विभागः संगतत्वम् संपूर्णत्वमोसकलत्वमोसज्जनत्वमशुभत्वमश्रोतृलितत्वमोपायत्वं
पालकत्वमगोहिमत्वमशुणात्यिसारः शमानामशरणामहातिलपेशमोदः प्रलापः प्रारंभः
प्रभावः परिच्छेदः संग्रहः सदाग्रहः निग्रहः विग्रहः अनुग्रहः वृष्टिः दृष्टिः मुक्तिः शी
तिः प्राप्तिः उदासीनताप्रशंसाप्रतिष्ठाप्रतिलाभ्यैर्यैर्येशमशौर्यमप्रत्तवानर्थम् गां
भीर्यं वृद्धिः बलमोपलेपः क्रमः इन्द्रजालं सूचीकर्मसंवेदः पानं आहारः विहारः
सौभाग्यं प्रयोगः गंधः वस्त्ररत्नपात्रवैद्यः देशभाषाः विनयः वाणिज्यं प्राश्रये
समयः वर्तनेहस्तीतुरगः प्रस्थः नारी पत्रीभूमिः लेपः काष्ठं शैलः हृतः उ
गे कण्डुः उत्तरेशास्त्रं शास्त्रं कलाश्चेति पृथक्चतुरशीतिविज्ञानानि देहः नर्तकः
मोहनं कर्ममर्मवर्मशंवरः दंतः काव्यं गुटिकाः प्रयोगः रसनावचनं कवित्वलेप
थ्यो यंत्रमंत्रः दर्शने लेप्यं दृष्टिकालेख्यसूत्रविचित्रगंधः सूचीकर्मशाकनेत्रयत्नैर्मसं
शाल्किः आरामाः शैलः काष्ठकर्मकांस्यकर्मक्रमः लोहमोक्षप्रवेशः नखाः दंताः
तृणांशासादः पात्रः विभूषणं व्योमरोदयः द्यूतं अध्यात्माग्निः जलेक्रीडाषिः विद्रेषणं

१
कौ
१
3

उच्चाटनं स्तंभनं वशीकरणं मूलं हस्तिशिक्षा अश्वः पक्षीलो कामः रत्नं वस्त्रं पाशुपास्त्रं
वाणिज्यं लक्षणं कलाशास्त्रं बंधः ग्रहकरणं निग्रहकरणं आखेटकं कौतूहलं पुष्पं
इन्द्रजालं पानविधिः शयनविधिः विनोदः सौजन्यं सौभाग्यं शौचं विनयः नीतिः आ
युः वादः व्यापारः विज्ञानानि अष्टचत्वारिंशद्देशाः पूर्वदेशः कांचनमो पंपाति
कम् बौद्धोपदेशः अष्टाविंशलक्षणस्थानानि स्वर्गलक्षणं मनोः पाताले लक्षं
विद्याः विज्ञानं वास्तुविनोदाः वादः कालः कल्पः गीतं वाद्यं नृत्यं रूपं धर्मः अर्थः का
मः मोक्षः देशः पात्रं पुरुषः स्त्रीराज्ञोऽङ्गाः पत्नीवस्त्रं पानं आहारः सप्तवास्तुलक्षण
म् अष्टचत्वारिंशति विधा गृहाः प्रासादाः हर्म्यं आयतनं गृहं सभा कोशः कोशागारं
पाणीयगृहं शौचगृहं मंगलगृहं मठस्थानं स्नानागारं शृंगारगृहं धर्मस्थानं वि
नोदस्थानं मंदिरं हस्तिशाला वाजिशाला बालावचनमंडपो महानसं भोजनशालाः अग्रा
सनं अश्वावेशनं शवस्थानं राज्यागारम् अस्थानोन्मंगलगानम् ब्रह्मा विष्णुः महेश्वरः
स्कंदः आदित्यः लोकपालाः अग्निः अमराः सागराः नद्यः पर्वताः गगनं ग्रहाः गा १

णाः गंधर्वाः चंद्रः विनायकः ज्योतींषि यमेशाग्नेतीर्थं द्विजवराः देवाः धर्मध्वजोपः

कौसंभे कांचने रौप्ये ताम्रे मृन्मये स्फटिकाद्ये चंदने सितवस्त्रे वेष्टिता रोचना मृत्तिका गो

मयं शास्त्रं जलं गंधधूपदीपतांबूलाः रक्तं मोदकः शालेः पिष्टकाः वस्त्राच्छादनमाल्यम् सर्षपाः

दधिदुग्धक्षीरं वरं दर्भाः कुंकुमादि चित्रलिंगयंत्रं बीजपूरः मुक्ताफलमो दूर्वाः नवाः द्रुणो मे भः

वामदेवाः सर्वत्रमाधारं मांसं स्त्री सप्तशाखा दूर्वानैवेद्यप्रधानः विद्यापालो यंत्राधिः वृद्धिः नक्षो

क्षवाकं घण्टा मृण्मयपात्रे श्वाद्ये पाकं ग्रामेषु पिशुवाकं श्रोत्रसूत्रः तालवृन्तं शृंगा निधिः न

दस्मद्वत्समो गौरी गंगा नर्मदा यमुना केवला सिद्धिः प्रीतिः कीर्तिः अथ चतुर्विधं दानम्

ग्रासः प्रधानम् तालदानम् उपकारदानम् अथ पंचविधं यमः तालश्रुताय पराक्रम

सदाचारवर्णानंतनम् निरोधावेशविशेषः ऋद्धिः सिद्धिः कांतिः कीर्तिः विस्फूर्तिः

स्तुतिः वाक्संयोगसंपत्तिमहोत्सवः मंत्रः सिकतं स्मृतिः शक्तिः उक्तिः युक्तिः य

नुक्रमोनुरागोभिमानोरागो वैराग्यः कारुण्यम् दातृत्वं दर्शनं श्रवणं रसनं घ्राणं

मर्यादा नटनमदयः उदारः उत्साहः उद्यमद्गुणाः अथ षट्त्रिंशद्राजपदार्थाः पंचक

को ५

ग्रमधेपात्रम् कामपात्रम् पञ्चपात्रम् विनोदपात्रम् विशालपात्रं विद्यापात्रं वितानमता

नम् कोशपात्रम् हास्यम् शृंगारः वीरः देवः दानवपात्रम् मानवः कर्मसंत्रोसंपः वि

ग्रहः मदनमः ग्रमात्यः प्रधानः ग्रध्यतः सेनानायमोप्तज्ञ्यः मान्यः पदस्थः देवीश

त्किः कलशविकापनम्भः वेशपाशलिचाविकादासी देशगणपात्राणि ग्रयषट्त्रिंश

शानविनोदाः दर्शनविनोदः श्रवणम् नृत्यमोगीतमोवाद्यमोभृत्यः पादः लेख्यं

काविलंविजयः विवादः नादः ग्रामसमोशास्त्रमोयुद्धकरणंनियुद्धकरणमगणित

म् गजः तरगाः उष्टः ग्रश्वी ग्रावेटकमप्तूनकरः मेत्रः महोत्सवः पत्रंपुष्पंफलं क

लाः कथाः प्रहेलिकाप्रदानसदृत्नमोवलेविनेम्यूत्रविनोदः मल्लः ग्रथद्वादशाविध

मास्थानम् ग्रामः क्षिप्रयः क्लिनः मेत्रः पदार्थः ग्रमात्यः मदनमोवृद्धिः ग्रास्थायिकम्

देशीप्रकाशोयमेप्रकाषः कामप्रकाशोविलासप्रकाषः राजप्रत्रः विनोदपात्राणि चत

स्तोराजविद्याः ग्रान्वीक्षिकीत्रयीवार्तादंडनीतिः चत्वारउपायाः सामदानं भेददंडौ

ग्रथसमविंशतिः पाशस्थानि पाद्दशास्त्रंवेदशास्त्रंग्रलंकारशास्त्रमो काव्यम् क ५